Bouw mee aan een ethisch gefundeerde samenleving



Een uitnodiging om u aan te sluiten bij De Buitenkamer

Wat doen wij met al ons kennen en kunnen? Die vraag dringt zich op wanneer kunstmatige intelligentie beslissingen beïnvloedt, bestuurders zich achter procedures verschuilen of schadelijke praktijken zo gewoon worden dat niemand zich er nog verantwoordelijk voor voelt. Technische kennis en regels helpen ons om zaken te organiseren. Maar hoe bepalen wij waarvoor wij die kennis inzetten, welke gevolgen wij aanvaardbaar vinden en wanneer wij moeten ingrijpen?

De Werkgroep Ethiek en Samenleving van De Buitenkamer nodigt mensen uit die met deze vragen aan de slag willen. Spreekt het werken aan een ethisch gefundeerde samenleving u aan? Dan nodigen wij u uit om kennis te maken en te verkennen of u zich bij De Buitenkamer wilt aansluiten. Samen willen wij vier perspectieven onderzoeken: gewetensvorming, goed en kwaad, bestuurlijke verantwoordelijkheid en sociale verbondenheid. Dat kan leiden tot gesprekken, lezingen, essays, creatieve bijeenkomsten en, op termijn, mogelijk een symposium.

Een ethisch gefundeerde samenleving

Ons uitgangspunt is het door filosoof Frederike de Jong ontwikkelde concept van ‘een ethisch gefundeerde samenleving’. Met deze term duidt zij een samenleving aan waarin ons denken en handelen verbonden zijn met de ethische orde als grond van het bestaan en gericht zijn op ‘het goede’ in de ethische zin van het woord. Die grond is in haar benadering geen door mensen vastgesteld stelsel van normen. Het is de ethische orde waarin wij lichamelijk met elkaar en met de aarde zijn verweven.

Zij werkt dit concept uit in haar nog te verschijnen boek *Waarheid belichaamd: Een voorstel voor een leefbare aarde als ethische horizon in het onderwijs*.[1]

Het concept is nieuw ontwikkeld, maar sluit aan bij oude bronnen. De Jong leest Genesis 2–3 uit de Bijbel en het gedicht van Parmenides op een andere manier dan in de gangbare interpretaties. In haar lezing brengen deze teksten een verbinding met die ethische orde als grond van het bestaan tot uitdrukking. Daarmee verschuift de aandacht van het vaststellen van wat goed en kwaad is naar de vraag hoe wij leven en handelen vanuit onze verbondenheid met elkaar en met de aarde.

Voor de werkgroep vormt dit concept het vertrekpunt voor gezamenlijk onderzoek. Wat betekent het voor onderwijs, technologie, bestuur en het dagelijks samenleven? Hoe kan het richting geven in concrete situaties waarin belangen botsen en de gevolgen van ons handelen onzeker zijn? Deelnemers brengen hun eigen kennis, ervaringen en overtuigingen mee. Ook vragen en kritiek op het uitgangspunt horen bij dit onderzoek.

Waarom deze vragen aandacht vragen

Veranderingen volgen elkaar snel op en zijn niet voor iedereen in hetzelfde tempo te volgen. De behoefte aan houvast kan botsen met een werkelijkheid die juist aanpassingsvermogen en het verdragen van onzekerheid vraagt. Wie een vernieuwing vroeg omarmt, ziet soms andere mogelijkheden en risico's dan wie aarzelt of niet meegaat. Dat maakt het noodzakelijk om verschillende ervaringen serieus te nemen en te onderzoeken wie door een ontwikkeling wordt geholpen, wie erdoor in de knel komt en wie erover kan meepraten.

Tegelijk kunnen routines en systemen het zicht op verantwoordelijkheid vertroebelen. Een besluit kan procedureel correct zijn en toch schade veroorzaken. Een organisatie kan aan alle voorschriften voldoen en kritiek naast zich neerleggen. Maxime Februari bespreekt de normalisering van het radicale kwaad. Dat roept de vraag op hoe wij tegenwicht bieden tegen het normaliseren van het kwaad.[2]

Beatrice de Graaf waarschuwt voor de schade die corruptie aan de democratie toebrengt. In een interview over haar eigen ervaringen met bedreiging laat zij bovendien zien hoe kwetsbaar het kan zijn om zich in het publieke debat uit te spreken. Dat maakt de vraag naar morele moed concreet: hoe beschermen wij de ruimte om misstanden te benoemen, en hoe steunen wij mensen die dat doen?[3]

Ook paus Leo XIV waarschuwde in zijn paasboodschap van 2026 voor onverschilligheid tegenover geweld. Wanneer wij aan oorlog en het leed van anderen gewend raken, dreigt onze bereidheid om te

---

[1] Frederike de Jong, Waarheid belichaamd: Een voorstel voor een leefbare aarde als ethische horizon in het onderwijs, nog te verschijnen. Website: https://frederikedejong.com/

[2] Maxime Februari, 'De normalisering van het radicale kwaad', NRC, 3 maart 2026. https://www.nrc.nl/nieuws/2026/03/03/de-normalisering-van-het-radicale-kwaad-a4922030

[3] Beatrice de Graaf, 'We zijn corrupter dan we denken. En dat is bijna net zo erg als fascisme', NRC, 11 februari 2026. https://www.nrc.nl/nieuws/2026/02/11/we-zijn-corrupter-dan-we-denken-en-dat-is-bijna-net-zo-erg-als-fascisme-a4920072; Bart Funnekotter, 'Beatrice de Graaf: Als je vertelt dat je wordt bedreigd, wordt dat ook nog tegen je gebruikt', NRC, 1 november 2024. https://www.nrc.nl/nieuws/2024/11/01/beatrice-de-graaf-als-je-vertelt-dat-je-wordt-bedreigd-wordt-dat-ook-nog-tegen-je-gebruikt-a4871029

reageren af te nemen. Zijn oproep tot vrede door dialoog raakt daarmee aan een vraag die ook de werkgroep bezighoudt: hoe blijven wij betrokken bij wat er met anderen gebeurt?[4]

Ook onderwijs heeft hierin een taak. Gert Biesta vraagt aandacht voor gewetensvorming: vorming gaat niet alleen over wat iemand weet en kan, maar ook over de vraag hoe iemand zich tot de wereld verhoudt en verantwoordelijkheid leert dragen.[5]

Vier perspectieven om samen te onderzoeken

De werkgroep wil deze vragen vanuit vier samenhangende perspectieven uitwerken. Ze bieden ruimte voor bijdragen uit uiteenlopende vakgebieden en uit de praktijk.

Gewetensvorming

Hoe ontwikkelen mensen moreel beoordelingsvermogen? Wat helpt ons om aandachtig waar te nemen, ons eigen oordeel te onderzoeken en verantwoordelijkheid te dragen? Onderwijs, opvoeding en professionele vorming kunnen hierbij aan bod komen, evenals de invloed van AI op ons oordelen. Ook willen wij onderzoeken wat mensen moreel weerbaar maakt in overgangstijden, wanneer vertrouwde kaders hun vanzelfsprekendheid verliezen.

Goed en kwaad

Hoe herkennen wij schadelijke praktijken wanneer die onderdeel zijn geworden van de dagelijkse gang van zaken? Wanneer verandert begrip voor een ander in het vergoelijken van wat niet aanvaardbaar is? En wat vraagt het om ons uit te spreken wanneer zwijgen gemakkelijker lijkt? Jan Ruijgrok schrijft over morele moed. Zijn werk biedt een aanknopingspunt om te onderzoeken hoe morele alertheid tot handelen kan leiden.[6]

Bestuurlijke verantwoordelijkheid

Hoe kunnen bestuurders en instituties vertrouwen verdienen en behouden? Regels en controle zijn nodig, maar vragen om mensen die zelfstandig oordelen en aanspreekbaar blijven op de gevolgen van hun besluiten. Wij willen onderzoeken hoe openheid, bestuurlijke moed en het serieus verwerken van kritiek gestalte kunnen krijgen, juist wanneer de druk en complexiteit toenemen. Toon Peters schrijft in Civis Mundi over rechtspraak en bepleit als woordvoerder van de Werkgroep Verschoningsplicht voor Rechters dat rechters zich verschonen wanneer hun onpartijdigheid in het geding kan zijn. Zijn werk laat zien hoe aanspreekbaarheid binnen instituties concreet vorm kan krijgen.

Sociale verbondenheid

Hoe kunnen mensen met verschillende achtergronden en overtuigingen een gemeenschap vormen waarin zij zich gehoord weten en verantwoordelijkheid voor elkaar dragen? Wat bevordert wederkerigheid en wat veroorzaakt vervreemding? Vanuit het uitgangspunt van een ethisch

---

[4] NOS, ‘Paus roept in paasboodschap op tot vrede en waarschuwt voor onverschilligheid’, 5 april 2026. https://nos.nl/artikel/2609171-paus-roept-in-paasboodschap-op-tot-vrede-en-waarschuwt-voor-onverschilligheid

[5] Gert Biesta, ‘De pedagoog van Nederland over de studeercrisis: wat mist is gewetensvorming’, Trouw, 30 januari 2026. https://www.trouw.nl/opinie/de-pedagoog-van-nederland-over-de-studeercrisis-wat-mist-is-gewetensvorming~b52c47c9/

[6] Jan Ruijgrok, Morele moed. https://www.linkedin.com/pulse/morele-moed-jan-ruijgrok-ubj2e

gefundeerde samenleving hoort hierbij ook de vraag hoe wij omgaan met niet-menselijk leven en met de aarde waarvan ons bestaan afhankelijk is.

Van kennismaking naar samenwerking

Een verwante aansporing klinkt in *Morele ambitie* van Rutger Bregman. Hij nodigt mensen uit hun talenten en hun werk in te zetten voor het aanpakken van grote wereldproblemen. Voor onze werkgroep is dat een aanknopingspunt om de stap van betrokkenheid naar een concrete bijdrage te zetten: welke kennis, ervaring en tijd willen wij inzetten, en wat kunnen wij daarmee samen tot stand brengen?[7]

Wij zoeken mensen die deze vragen samen met ons willen onderzoeken en daaraan actief willen bijdragen. U kunt kennis meebrengen uit bijvoorbeeld onderwijs, bestuur, recht, wetenschap, technologie, filosofie of kunst. Ook ervaringen uit het dagelijks leven en maatschappelijke betrokkenheid kunnen waardevolle aanknopingspunten bieden. Een uitgewerkt standpunt of kant-en-klaar voorstel is geen voorwaarde voor een kennismaking.

De eerste stap is een kennismakingsgesprek. Daarin bespreken wij wat u aanspreekt, welke vragen of ervaringen u wilt inbrengen en wat u binnen De Buitenkamer zou willen doen. Zo verkennen wij over en weer of aansluiting past en hoe een gezamenlijke bijdrage vorm kan krijgen.

Vervolgens bepalen wij met de deelnemers welke onderwerpen wij oppakken en welke werkvormen daarbij passen. Dat kunnen kleinere gesprekken, lezingen, essays, papers, creatieve bijeenkomsten of andere vormen van publieke dialoog zijn. Wanneer daaruit voldoende inhoud en betrokkenheid groeien, kan ook een symposium ontstaan. De vier perspectieven bieden richting; de concrete invulling ontwikkelen wij met elkaar.

De Buitenkamer

De Buitenkamer is een onafhankelijke denktank die zich inzet voor mens en maatschappij. Zij richt zich onder meer op integriteit, ethiek, gedrag en toezicht, het voorkomen van fraude en corruptie, ethische bekwaamheid in het onderwijs en de ethische vragen rond technologische ontwikkelingen. De Werkgroep Ethiek en Samenleving wil vanuit deze betrokkenheid mensen bijeenbrengen die willen nadenken én bijdragen.

Deze uitnodiging gaat uit van de Werkgroep Ethiek en Samenleving van De Buitenkamer. Frederike de Jong, Jan Ruijgrok en Toon Peters zijn fellows van De Buitenkamer. De bijeenkomsten van De Buitenkamer vinden meestal plaats aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Spreekt dit u aan en wilt u verkennen of u zich bij De Buitenkamer kunt aansluiten? Neem dan contact met ons op voor een kennismakingsgesprek. Vermeld dat u belangstelling hebt en licht kort toe wat u aanspreekt en wat u zou willen inbrengen.

Website: http://www.buitenkamer.org Contactgegevens info@buitenkamer.org

[7] Rutger Bregman, Morele ambitie: Stop met het verspillen van je talent en maak werk van je idealen, De Correspondent, 2024. Zie ook de beschrijving van het boek door de auteur: https://rutgerbregman.com/nl/books/morele-ambitie

Bronnen en verdere lezing